

ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА

ЗАТВЕРДЖЕНО

Рішення вченої ради
університету
30 серпня 2024 року,
протокол № 2

Ректор університету, голова
вченої ради університету, доктор
юридичних наук, професор

_____ Олег ОМЕЛЬЧУК

30 серпня 2024 року

м.п.

РОБОЧА ПРОГРАМА
навчальної дисципліни
«ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА УКРАЇНИ»
для підготовки на першому освітньому рівні
здобувачів вищої освіти ступеня бакалавра
за спеціальністю 081 Право
галузі знань 08 Право

м. Хмельницький
2024

РОЗРОБНИК:

Професор кафедри теорії та історії
держави і права, доктор історичних
наук, професор

Леонід МІСІНКЕВИЧ

27 серпня 2024 року

СХВАЛЕНО:

Рішення кафедри теорії та історії держави і права
27 серпня 2024 року, протокол № 1

Завідувач кафедри, доктор історичних наук,
професор

27 серпня 2024 року

Декан юридичного факультету
кандидат юридичних наук, доцент

7 серпня 2024 року,

ПОГОДЖЕНО

Рішення методичної ради університету
29 серпня 2024 року, протокол № 1

Голова методичної ради університету,
кандидатка наук з державного управління,
доцентка

29 серпня 2024 року

_____ Леонід МІСІНКЕВИЧ

_____ Віктор ЗАХАРЧУК

_____ Ірина КОВТУН

Обліковий обсяг програми – 1,75др. арк.

ЗМІСТ

Стор.

1.	Опис навчальної дисципліни	–	3
2.	Заплановані результати навчання	–	4
3.	Програма навчальної дисципліни	–	5
4.	Структура вивчення навчальної дисципліни	–	18
	4.1.	Тематичний план навчальної дисципліни	– 18
	4.2.	Аудиторні заняття	– 19
	4.3.	Самостійна робота студентів	– 20
5.	Методи навчання та контролю	–	21
6.	Схема нарахування балів	–	21
7.	Рекомендована література	–	21
	7.1.	Базова література	– 21
	7.2.	Допоміжні джерела	– 22
8.	Інформаційні ресурси в Інтернеті	–	23

1. Опис навчальної дисципліни

1.	Шифр і назва галузі знань	– 08 Право
2.	Код і назва спеціальності	– 081 Право
3.	Назва спеціалізації	– відсутня
4.	Назва дисципліни	– Історія держави і права України
5.	Тип дисципліни	– обов'язкова
6.	Код дисципліни	– ОП.081.Б.3
7.	Освітній рівень, на якому вивчається дисципліна	– перший
8.	Ступінь вищої освіти, що здобувається	– бакалавр
9.	Курс / рік навчання	– перший (денна форма), перший-другий (заочна форма)
10.	Семестр	– перший (денна форма), другий-третій (заочна форма)
11.	Обсяг вивчення дисципліни:	
	1) загальний обсяг (кредитів ЄКТС / годин)	– 5/150
	2) денна форма навчання:	
	аудиторні заняття (годин)	– 70
	% від загального обсягу	– 47
	лекційні заняття (годин)	– 38
	% від обсягу аудиторних годин	– 54
	семінарські заняття (годин)	– 32
	% від обсягу аудиторних годин	– 46
	самостійна робота (годин)	– 80
	% від загального обсягу тижневих годин:	
	аудиторних занять	– 4
	самостійної роботи	– 6,0
	3) заочна форма навчання:	
	аудиторні заняття (годин)	– 26
	% від загального обсягу	– 17,3
	лекційні заняття (годин)	– 16
	% від обсягу аудиторних годин	– 61,5
	семінарські заняття (годин)	– 10
	% від обсягу аудиторних годин	– 38,5
	самостійна робота (годин)	– 124
	% від загального обсягу	– 82,7
12.	Форма семестрового контролю	– екзамен
13.	Місце дисципліни в логічній схемі:	
	1) попередні дисципліни	– –
	2) супутні дисципліни	– ОП.081.Б.2 Теорія держави і права; В.081.Б.1.5.Правові пам'ятки Стародавнього світу та Середньовіччя.
	3) наступні дисципліни	– В.081.Б.2.4 Правові пам'ятки Нового та Новітнього Часу; В.081.Б.5.4 Соціологія; В.081.Б.6.5 Політологія.
14.	Мова вивчення дисципліни	– українська.

2. Програмні компетентності і заплановані результати навчання

Навчальна дисципліна «Історія держави і права України» забезпечує досягнення таких компетентностей і результатів навчання, передбачених освітньо-професійною програмою «Бакалавр права»:

Загальні компетентності (ЗК)	ЗК1	Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.
	ЗК3	Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.
	ЗК7	Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.
	ЗК13	Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.
	ЗК14	Цінування та повага різноманітності та мультикультурності.
	СК2	Здатність аналізувати ретроспективи розвитку правових явищ та процесів у контексті їх впливу на сучасну правову систему.
1.7. Програмні результати навчання		
	РН19	Пояснювати природу та зміст основних правових явищ і процесів.

Після завершення вивчення дисципліни здобувач повинен продемонструвати такі результати навчання:	
1. Знання	
<i>(здатність запам'ятовувати або відтворювати факти (терміни, конкретні факти, методи і процедури, основні поняття, правила і принципи, цілісні теорії тощо)</i>	
1.1	Відтворювати характерні особливості державно-правового розвитку українського народу, закономірності виникнення, функціонування та занепаду історичних типів та форм держави і права в Україні;
1.2	Розкривати процес еволюції суспільно-політичного ладу на різних етапах розвитку української державності;
1.3	Знати характерні особливості історичного розвитку систем державної влади, органів центрального та місцевого управління, суду, правоохоронних органів в Україні;
1.4	Відтворювати зміст пам'яток, джерел та кодифікацій права, еволюцій галузей та інститутів українського права на всіх етапах історичного розвитку.
2. Розуміння	
<i>(здатність розуміти та інтерпретувати вивчене, уміння пояснити факти, правила, принципи; перетворювати словесний матеріал у, наприклад, математичні вирази; прогнозувати майбутні наслідки на основі отриманих знань)</i>	
2.1	Пояснювати зміст дефініцій основних термінів, що розкривають суть державно-правового розвитку України;
2.2	інтерпретувати вивчений історичний досвід українського державо-і правотворення у практичній діяльності;

2.3	уміння аналізувати джерела українського права спираючись на принципи історизму та об'єктивності, наукові методи пізнання;
2.4	на основі історико-правових знань поглиблювати національну свідомість, правову культуру, розуміти значення державно-правових інститутів у житті суспільства.
3. Застосування знань <i>(здатність використовувати вивчений матеріал у нових ситуаціях (наприклад, застосувати ідеї та концепції для розв'язання конкретних задач)</i>	
3.1	Пояснення суспільно-правових явищ в історії державно-правового розвитку в Україні;
3.2	виявляти уміння у визначенні стійких тенденцій, закономірностей розвитку історико-правових явищ державотворчого процесу України;
3.3	формування національної свідомості, високих моральних і правових цінностей, поваги до минулого українського народу та віри в його майбутнє.
4. Аналіз <i>(здатність розбивати інформацію на компоненти, розуміти їх взаємозв'язки та організаційну структуру, бачити помилки й огріхи в логіці міркувань, різницю між фактами і наслідками, оцінювати значимість даних)</i>	
4.1	Здатність проаналізувати закономірності розвитку державно-правових відносин різних періодів української державності;
4.2	виділити особливості функціонування державних установ та інститутів права в конкретних історичних умовах;
4.3	виділяти головні положення правових документів на різних етапах розвитку української державності;
5. Синтез <i>(здатність поєднувати частини разом, щоб одержати ціле з новою системною властивістю)</i>	
5.1	Узагальнювати ознаки України за формою правління та державного устрою на різних етапах суспільно-політичного розвитку;
5.2	аргументувати потребу змін системи державного управління та права на різних періодах формування української державності;
5.3	розкрити характерні риси правових норм у державності України характерних для права привілеїв;
5.4	аргументувати посилення соціального, національного та релігійного гніту на етапах державного розвитку України.
6. Оцінювання <i>(здатність оцінювати важливість матеріалу для конкретної цілі)</i>	
6.1	Оцінювати юридичну повноцінність правових документів на різних етапах історичного розвитку української державності;
6.2	пояснювати обставини обмеження української державності за гетьманськими статтями;
6.3	оцінювати наслідки та значення правових реформ проведених на українських землях;
6.4	пояснювати особливості системи влади на західноукраїнських землях;
7. Створення (творчість) <i>(здатність до створення нового культурного продукту, творчості в умовах багатовимірності та альтернативності сучасної культури)</i>	
7.1	Підготовка порівняльної оцінки виборчого права Української РСР та незалежної України;
7.2	провести аналіз діяльності місцевих органів влади на різних етапах розвитку української державності;
7.3	розкрити основні принципи та методи кодифікаційних робіт на різних етапах історичного розвитку української державності;

3. Програма навчальної дисципліни

Тема 1. Історія держави і права як наука і навчальна дисципліна

Предмет, методологія курсу історії держави і права України, місце курсу в системі юридичних навчальних дисциплін. Її зв'язок з теорією держави і права, історією держави і права зарубіжних країн, історією правових і політичних учень, конституційним правом України, галузями українського права.

Функції історії держави і права України. Принципи і методи пізнання історико-правових явищ.

Періодизація навчального курсу. Історіографія, джерела історії держави і права України. Аналіз наукової та навчальної літератури. Критика фальсифікацій історії держави і права українського народу.

Тема 2. Рабовласницькі державні утворення і право на території сучасної України (середина I тис. до н.е. – V ст. н. е.)

Виникнення і розвиток Скіфської держави: суспільно-політичний лад, джерела та основні риси права.

Античні міста-держави: Ольвія, Херсонес, Пантікапей, Тіра та ін. Суспільно-політичний лад, джерела й основні риси права. Зв'язки з місцевими племенами і союзами племен.

Боспорське царство. Його суспільно-політичний лад, джерела та основні риси права.

Значення рабовласницьких держав Північного Причорномор'я для процесу розкладу родоплемінного устрою, виникнення державності у східних слов'ян.

Тема 3. Держава і право Київської Русі у період зародження, становлення та феодалної роздробленості (VI – початок XIII ст.)

Східні слов'яни, їх походження, розселення на сучасній території України. Родоплемінна організація суспільства та її родовий уклад життя людей, зародження патріархального рабства, формування феодалних відносин. Перехід родових общин у територіальні.

Східнослов'янські племена, союзи племен, племінні князівства. Союз союзів племінних князівств Середнього Подніпров'я під назвою «Русь» (VIII ст. н.е.).

Суперсоюз племінних князівств під назвою «Руська земля» (поч. IX ст.) – попередник держави Київська Русь.

Утворення і розвиток держави з центром у Києві. Формування її території. Норманська та інші концепції походження Київської Русі.

Суспільний лад. Великі київські князі. Місцеві князі. Бояри. Духовенство. Міське населення. Смерди. Закупи. Залежні люди. Холопи.

Державний лад. Ранньофеодална монархічна форма правління. Вищі органи влади: великий київський князь, рада при великому князі. Удільні князі. З'їзди князів (снєми). Відносини васалітету-сюзеренітету. Віче. Судові органи. Двірцево-вотчинна система управління.

Джерела права в Київській Русі: звичаєве право, князівське законодавство, міжкнязівські договори, постанови князівських з'їздів і вічевих зборів, договори Київської Русі з іноземними державами. Джерела церковного права: церковні статuti Володимира і Ярослава, збірки канонічного права. «Руська правда» – пам'ятка права Київської Русі.

Основні риси права. Право власності, зобов'язальне право, право спадщини. Сімейно-шлюбне право. Поняття і види злочинів, мета і система покарань. Основні риси судочинства. Історичне значення Київської Русі.

Тема 4. Галицько-Волинське князівство – черговий етап розвитку

української державності та права

Розвиток суспільно-політичного ладу Русі на початковому етапі феодальної роздробленості. Суспільний та державний лад.

Зміни в суспільно-політичному ладі південно-західних земель у період поглиблення феодальної роздробленості і боротьби Русі проти навали кочових орд та інших іноземних загарбників (XIII – XIV ст.).

Утворення і розвиток Галицько-Волинського князівства. Галицько-Волинська держава – спадкоємиця Київської Русі.

Суспільний лад. Князі. Боярська аристократія. Духовенство. Міські жителі. Сільське населення. Смерди. Холопи. Правове становище окремих соціальних груп.

Державний устрій. Князівська влада. Коронація князя Данила як короля. Рада бояр. Удільні князі. З'їзди князів. Віче. Заснування Галицької митрополії. Місцеве управління. Значення Галицько-Волинського князівства. Основні риси права південно-західних земель періоду феодальної роздробленості (XII – перша половина XIV ст.).

Тема 5. Українські землі під владою Литви та Польщі (кінець XIV – перша половина XVII ст.)

Утворення Литовської держави. Передумови та процес приєднання українських земель до Великого князівства Литовського. Ліквідація автономії українських земель і перетворення їх на воєводства у складі Великого князівства Литовського. Польсько-литовські унії: Кревська (1385 р.), Городельська (1413 р.), Люблінська (1569 р.). Зміни у правовому статусі українських земель.

Суспільний лад. Князі, магнати, бояри. Становлення шляхти та зростання її соціального статусу. Правове оформлення зрівняння шляхти у правах із магнатами. Духовенство. Зміни у правовому становищі міщанства. «Устава на волоки» 1557 р. Селяни: особисто вільні, напіввільні, невільники. Подальша соціальна диференціація селянства (тяглові, службові, селяни-ремісники, чиншові), особливості їхнього соціально-правового статусу.

Державний устрій. Великий князь. Удільні князі, їх перетворення у підданих Великого князя (привілей 1434 р.). Пани-рада, зростання її компетенції. Трансформація феодальних з'їздів у вальний (загальний) сейм. Склад і компетенція Великого вального сейму. Центральне управління: маршалки (земські, двірські), канцлер, підканцлер, підскарбії (земські, двірські), гетьмани та ін. Місцеве управління: намісники, воєводи, каштеляни, старости тощо.

Джерела права. Звичаєве право. «Руська правда». Великокнязівські привілеї, їхня класифікація (пожалувані, пільгові, охоронні, земські, обласні). Земські уставні грамоти. Міжнародні договори. Судебник Казимира IV 1468 р. Литовські статuti 1529, 1566, 1588 рр. Рецепція магдебурзького права. Церковне право. Розвиток інститутів цивільного права. Правова регуляція феодальної земельної власності. Сервітутне право. Право зобов'язань. Спадкове право. Шлюбно-сімейне право. Поняття і види злочинів. Система покарань. Судовий процес. Елементи слідчого (інквізиційного) процесу. Судові докази.

Судова система. Великокнязівський суд. Провінційні суди. Феодальні (доменіальні) суди. Церковні суди. Копні (громадські) суди. Судова система за реформою 1564 р.: гродські (замкові), земські (шляхетські) трибунали, підкоморські суди. Судовий процес.

Тема 6. Запорозька Січ та становлення української державності і права в роки національної революції

Причини та умови виникнення українського козацтва. Соціальні джерела та засади формування Запорізької Січі. Соціальний склад і правове становище січового козацтва. Запорозька Січ як центр народного невдоволення, боротьби проти соціального, національного та релігійного гноблення. Адміністративно-територіальний поділ Січі: кіш, курені, паланки.

Система органів військово-адміністративної влади. Військова рада. Кошовий отаман. Генеральна старшина. Військовий суддя. Військовий осавул. Військовий писар. Курінні отамани. Військові службовці: підписар, булавничий, хорунжий, бунчужний, довбиш, пушкар, канцеляристи та ін. Старшина похідна та паланкова. Суд і судочинство.

Правова система Запорозької Січі. Джерела права. Звичаєве козацьке право. Церковне право. Рішення військових рад, кошового отамана, старшини. Характерні риси права. Поняття і види злочинів на Січі. Особливості судового процесу. Система покарань.

Формування Української національної держави під час Визвольної війни 1648–1654 рр. під проводом Б. Хмельницького. Зборівський договір (1649 р.) правове визнання української державності.

Зміни в суспільному ладі. Зміцнення становища козацтва як окремого суспільного стану. Соціальне становище козацької старшини. Зміни в соціально-правовому становищі української шляхти. Розширення прав і привілеїв православного духовенства. Рядове козацтво. Ліквідація кріпосної залежності селянства. Зміни у складі та правому стані населення міст.

Державний лад. Форма української державності. Органи влади та управління. Військова рада. Зростання ролі старшинських рад. Система управління. Гетьман як глава держави, верховний головнокомандувач, законодавець, верховний суддя. Генеральний уряд – вищий розпорядчий, виконавчий і судовий орган держави. Державні функції генеральної старшини. Адміністративно-територіальний поділ. Місцеве управління. Полкові та сотенні уряди. Судова система. Склад та юрисдикція Генерального, полкових і сотенних судів.

Правова система. Скасування та призупинення польсько-литовського законодавства, що закріплювало колоніальне становище України. Звичаєве козацьке право. Церковне право. Рішення Військової ради. Гетьманське законодавство (універсали, грамоти, листи). Міжнародні договори. Магдебурзьке право. Адміністративні та судові прецеденти. Перехід від норм звичаєвого права до норм, створених державою. Правове регулювання перерозподілу власності. Злочин як порушення норм давнього козацького права. Військові та інші види злочинів. Посилення жорстокості покарань. Судовий процес в умовах війни за козацьким звичаєвим правом.

Перехід України під протекторат російського царя. Правовий статус України за Переяславсько-Московською угодою 1654 року, її зміст, значення та сучасна оцінка.

Тема 7. Держава і право України в період козацько-гетьманської доби (середина XVII – кінець XVIII ст.)

Поділ Гетьманщини на Лівобережну і Правобережну Україну. Політико-правове становище Гетьманщини у складі Росії. Гетьманські статті: Переяславські 1659 р. Ю. Хмельницького, Московські 1665 р. І. Брюховецького, Глухівські 1669 р. Д. Многогрішного, Конотопські 1672 р. І. Самойловича, Коломацькі 1687 р. І. Мазепи, Решетилівські 1709 р. І. Скоропадського, «Рішителькі пункти» 1728 р. Д. Апостола.

Суспільний устрій. Українські феодалі. Знатне військово-товариство. Зростання старшинсько-шляхетського та монастирського землеволодіння. Зміцнення становища православного духовенства. Реєстрове козацтво та його занепад. Міщанство. Категорії селян і форми їх експлуатації. Обмеження права переходу селян. Остаточне закріпачення селянства за царським указом 1783 р.

Органи влади й управління. Загальновійськова рада. Рада генеральної старшини. Гетьман. Генеральна військова канцелярія. Полково-сотенна система територіального управління. Міське самоврядування. Судова система. Генеральний військовий суд, полкові, сотенні та громадські (сільські) суди. Судова реформа 1760–1763 рр. Земські, підкоморські та гродські (міські) суди. Органи самодержавного управління Гетьманщиною: Малоросійська колегія (1722–1727 рр.), правління гетьманського уряду (1734–1750 рр.), Малоросійська колегія (1764–1786 рр.). Ліквідація автономії України. Ліквідація Запорозької Січі (1775 р.).

Правова система. Джерела і розвиток права. Звичаєве козацьке право. Рішення загальновійськової ради. Гетьманські статті як джерела права. Царське законодавство. Гетьманське законодавство: універсали, ордери, грамоти, листи, інструкції. Акти військової канцелярії. Церковне право. Часткова дія литовських статутів і збірників магдебурзького права.

Кодифікація українського права. «Процес короткий наказний», виданий при гетьманській резиденції у 1734 р. «Права, за якими судиться малоросійський народ» (1743 р.) «Суд і розправа в правах малоросійських» 1750 р. Книга «Статут та інші права малоросійські» (1764 р.). «Екстракт малоросійських прав» (1767 р.).

Риси права. Право власності. Різновиди феодального землеволодіння: вотчини і держання (рангові). Зобов'язальне право. Право успадкування. Шлюбно-сімейне право. Кримінальне право. Поняття і види злочинів. Мета і система покарань. Зміни у судовому процесі. Обвинувально-змагальний та слідчий (інквізиційний) види процесу.

Тема 8. Суспільно-політичний устрій і право України після ліквідації української державності (кінець XVIII – XIX ст.)

Три поділи Речі Посполитої (1772, 1793, 1795 рр.), приєднання Криму до Росії та вплив цих подій на політико-правове становище та історичну долю України: Лівобережжя, Правобережжя і Півдня України у складі Російської імперії.

Суспільно-політичний лад і право України у складі Росії в період після ліквідації української державності (перша половина XIX ст.)

Суспільний лад. Дворянство. Купецтво. Духовенство. Почесні громадяни. Селянство. Поміщицькі селяни. Державні селяни. Жителі міст. Формування буржуазії і робітничого класу. Селянська реформа 1861 р. в Україні.

Політичний лад. Адміністративно-територіальний поділ. Система самодержавних органів управління Україною. Комітет у справах Західних губерній. Генерал-губернатори. Губернатори, губернське правління, комітети, комісії. Градоначальники. Повітовий апарат управління. Земський суд і земський справник. Самоврядування державних селян.

Судова система. Повітовий суд. Совісний суд. Губернська палата цивільного суду. Губернська палата кримінального суду. Головний суд на Лівобережжі. Магістратські та ратушні суди. Скасування судових органів місцевого походження.

Джерела і кодифікація права. Звичаї. Російське законодавство. Литовський статут у руській редакції 1811 р. Збірники магдебурзького права. Указна практика. Кодифікація права «Зібрання малоросійських прав» 1807 р. – проект цивільного кодексу. Робота кодифікаційної комісії 1826 р. «Звід місцевих законів Західних губерній» 1838 р. Сільський судовий статут. Скасування дії магдебурзького права і Литовського статуту. Введення в дію на території України «Зводу законів Російської імперії» у редакції 1842 р.

Буржуазні реформи в галузі державного будівництва й особливості їх проведення в Україні. Земська реформа 1864 р. Міська реформа 1870 р. Військові реформи 1860 – 1870 рр. Поліцейська реформа 1862 р. Судова реформа 1864 р.

Джерела права. Специфіка використання загальноросійського права в Україні. Цивільне право. Сімейне право. Кримінальне право. Судочинство.

Тема 9. Суспільно-політичний лад і право в західноукраїнських землях наприкінці XVIII – на початку XX ст.

Три поділи Речі Посполитої (1772, 1793, 1795 рр.), вплив цих подій на політико-правове становище та історичну долю Північної Буковини, Галичини і Закарпаття, які перебували у складі Австро-Угорської імперії. Політико-правове становище українських земель у складі Австро-Угорської імперії.

Суспільний лад. Магнати, шляхта, духовенство. Селянство. Скасування кріпосного права. Міське населення.

Адміністративно-територіальний поділ. Органи влади й управління. Губернатор і губернське присутствіє. Становий сейм. Старости, війти, мандатори. Жупани.

Революційний рух, Конституція 1848 р. Зміни в політико-правовому становищі українських земель. Головна Руська Рада. Антидемократична конституція 1849 р. Крайові конституції 1850 р. Унія Австрії та Угорщини 1867 р. Дуалістична монархія. Конституція Австрії 1867 р. Відновлення в Угорщині дії Конституції 1848 р. Делегації. Рейхсрат Австрії та Сейм Угорщини. Правління намісника Галичини та крайове президентське правління Буковини. Крайові сейми Галичини та Буковини. Повітові, міські, сільські органи самоврядування. Повітові громади (гміни), повітові ради та старости. Статути Львова та Чернівців.

Суди на західноукраїнських землях: земські та гродські, міські, доменіальні, комітатські, духовні. Триступенева система судів за Конституцією 1867 р.: одноособові

повітові суди, колегіальні крайові (окружні) суди, колегіальний вищий крайовий суд у Львові. Найвищі судові інстанції (Верховний судовий і касаційний трибунал у Відні). Спеціалізовані суди. Прокуратура. Фінансова прокуратура. Адвокатура.

Правова система. Джерела права. Характеристика галузей права.

Практика апробації австрійського законодавства у Галичині. Дія австрійського законодавства на території Галичини та Буковини: Цивільний кодекс 1811 р.; Цивільно-процесуальний кодекс 1796 та 1895 рр.; Кримінальний кодекс 1803 та 1852 рр.; Кримінально-процесуальний кодекс 1853 і 1873 рр.

Кримінальний кодекс Угорщини 1879 р.; запровадження його на Закарпатті.

Тема 10. Суспільно-політичний лад і право в період з початку XX ст. до 1917 р.

Перша буржуазно-демократична революція 1905 – 1907 рр. в Україні. Поєднання революційної боротьби мас з національно-визвольним рухом. Створення українських національних партій. Загальноросійські політичні партії в Україні. Виникнення рад робітничих депутатів.

Суспільний лад. Правові основи аграрної реформи 1906 – 1910 рр. та особливості її запровадження в окремих регіонах України. Правове становище дворянства, духовенства, буржуазії, селянства і робітників. Зміни правового становища селян і робітників за маніфестом 17 жовтня 1905 р. і законами, що були прийняті на його основі.

Зміни в політичному ладі. Маніфести від 6 серпня і 17 жовтня 1905 р. Державна дума і Державна рада. Склад і діяльність депутатів від українських губерній у Державній думі Росії. Українська думська громада.

Перша світова війна 1914 – 1918 рр. та її наслідки для України. Україна в планах учасників Першої світової війни 1914 – 1918 рр. Оголошення в українських губерніях воєнного або надзвичайного стану. Мілітаризація місцевого апарату державної влади й управління. Комісії та уповноважені особливих нарад у губернських і повітових містах. Обласні і місцеві військово-промислові комітети. Військово-польові суди.

Цивільне, адміністративне і кримінальне законодавство в період революції 1905 – 1907 рр., наступ реакції. Розвиток надзвичайного законодавства щодо охорони імперських порядків у роки Першої світової війни.

Тема 11. Українська Народна Республіка періоду Центральної Ради (березень 1917 – квітень 1918 рр.)

Зміни у суспільно-політичному устрої внаслідок Лютневої буржуазно-демократичної революції в Росії. Утворення Центральної Ради. Всеукраїнський національний конгрес (6 – 8 квітня 1917 р.). Підтримка Центральної Ради з боку всеукраїнських військового, селянського, робітничого з'їздів та розширення її складу. Перший універсал Центральної Ради. Створення Генерального секретаріату. Другий універсал Центральної Ради. Встановлення більшовицької влади в Петрограді. Третій універсал Центральної Ради. Проголошення УНР як автономії у складі Російської Федерації. Четвертий універсал Центральної Ради. Проголошення самостійності і незалежності УНР. Україна в умовах австро-німецької окупації.

Правовий статус Центральної Ради, Малої Ради, Генерального секретаріату (Ради Народних Міністрів). Діяльність Центральної Ради щодо створення органів місцевої влади і місцевого самоврядування.

Реформування судочинства. Виникнення «надзвичайного правосуддя». Самосуди. Створення прокуратурії. Зовнішньополітична діяльність. Військове будівництво.

Законодавча діяльність Центральної Ради. Закони «Про порядок видання законів» від 25 листопада 1917 р., «Про випуск державних кредитових білетів УНР» від 6 січня 1918 р., «Про національно-персональну автономію» від 6 січня 1918 р., «Про громадянство УНР» від 2 березня 1918 р., Земельний закон від 18 січня 1918 р. та ін. Конституція УНР, її зміст та значення.

Тема 12. Українсько-гетьманська держава (квітень – листопад 1918 р.)

Обрання П. Скоропадського на 3'їзді українських хліборобів 29 квітня 1918 р. гетьманом України. Проголошення Української держави. Історико-правова характеристика природи Гетьманату П. Скоропадського. Грамота до всього українського народу та закони про тимчасовий державний устрій України від 29 квітня 1918 р.: зміст і значення. Функції, склад та організація діяльності гетьманського уряду – Ради Міністрів. Розвиток інституту державної служби. Зовнішньополітична діяльність. Місцеве управління. Губернські і повітові старости. Протистояння місцевої адміністрації та органів місцевого самоврядування. Виділення заможного селянства в окрему соціальну категорію – козацтво.

Реформування Генерального суду за Законом від 2 червня 1918 р. Відновлення судових палат, окружних судів, мирової юстиції за Законом від 8 липня 1918 р., постановами Ради Міністрів від 14 та 21 липня 1918 р. Зростання значення військових судів (Закон від 21 червня 1918 р.). Правоохоронні органи. Організація української прокуратури. Поновлення діяльності адвокатури. Створення нотаріату. Функції Державної варті. Військове будівництво.

Засади створення правової системи. Скасування та вибіркоче застосування правових актів із законодавчої спадщини. Характеристика гетьманського законодавства. Захист права приватної власності. Законодавче забезпечення культури й освіти. Законодавче забезпечення військового будівництва. Посилення каральної спрямованості законодавства.

Опозиція проти гетьмана. Падіння гетьманської держави.

Тема 13. Українська Народна Республіка періоду Директорії (листопад 1918 – листопад 1920 рр.)

Створення Директорії, організація повстання проти Гетьманату, прихід до влади. Декларація від 26 грудня 1918 р. Створення уряду. Акт злуки УНР і ЗУНР. Трудовий конгрес. Формування органів влади й управління.

Внутрішня та зовнішня політика Директорії. Урядові кризи: причини й наслідки. Одноосібне керівництво УНР С. Петлюрою. Варшавський договір (21 квітня 1920 р.).

Державно-правовий статус Директорії за Законом про форму влади в Україні, ухваленим Трудовим конгресом. Рада Народних Міністрів. Тенденція переходу до президентсько-парламентської республіки: закони від 12 листопада 1920 р. «Про тимчасове верховне управління та порядок законодавства в Українській Народній Республіці» та «Про Державну Народну Раду Української Народної Республіки». Місцеве управління. Губернські, повітові та волосні комісаріати та їхні повноваження за Інструкцією Міністерства внутрішніх справ від 24 червня 1919 р. «Про тимчасову організацію влади на місцях». Судові установи. «Найвищий суд». Закон «Про вибори і призначення мирових суддів» від 19 лютого 1919 р. Військово-польові суди та надзвичайні військові суди: склад, юрисдикція та процедура.

Законодавча діяльність Директорії. Закон «Про порядок внесення і затвердження законів в Українській Республіці» від 14 лютого 1919 р. Скасування права власності на землю за Законом «Про землю в УНР» від 8 січня 1919 р. Використання дореволюційного законодавства у цивільно-правовій та кримінально-правовій сферах. Закон «Про відновлення гарантій недоторканності особи на території УНР» від 28 лютого 1919 р. та факти беззаконня і репресій за Директорії. Проект нової Конституції України.

Положення Варшавського і Ризького договорів щодо України. Падіння УНР і його причини.

Тема 14. Західноукраїнська Народна Республіка (1918 – 1923 рр.)

Розпад Австро-Угорської імперії. Маніфест 18 жовтня 1918 р. про перетворення Австро-Угорщини на багатонаціональну федеративну державу. Створення Української Національної Ради. Звернення Ради від 1 листопада 1918 р. «До населення міста Львова» та «Український народ!»». Проголошення ЗУНР. Передвступний договір (14 грудня 1918 р.) та Акт злуки ЗУНР і УНР (22 січня 1919 р.). Захоплення Буковини Румунією. Захоплення Закарпаття Угорщиною, а пізніше – Чехословаччиною. Польсько-українська війна. Припинення чинності Закону щодо об'єднання ЗУНР і УНР. Причини падіння ЗУНР.

Державний устрій. Українська Національна Рада та її органи: Президія, Відділ, Президент. Державний секретаріат: склад і повноваження. Закон про передання всієї повноти військової і

цивільної влади диктаторові Є. Петрушевичу. Утворення Колегії головноуповноважених і Військової канцелярії. Місцеві органи влади та управління: повітові, громадські, міські комісари та ради. Реформування судової системи. Цивільно-правова спеціалізація окружних і повітових судів. Утворення трибуналів для розгляду кримінальних справ. Окремі судові сенати другої та третьої інстанції. Правоохоронні органи: народна міліція та жандармерія. Адвокатура. Державна прокуратура. Нотаріат. Військова юстиція. Створення Української галицької армії. Зовнішньополітична діяльність.

“Тимчасовий Основний закон про державну самостійність українських земель колишньої Австро-Угорської монархії” від 13 листопада 1918 р. Закони «Про адміністрацію Західноукраїнської Народної Республіки» (16 листопада 1918 р.), «Про тимчасову організацію судів і судової влади» (21 листопада 1918 р.), «Про державну мову» (15 лютого 1919 р.), «Про право громадянства Західної області УНР і правовий статус чужоземців» (8 квітня 1919 р.). Закон про земельну реформу (14 квітня 1919 р.), зволікання з його реалізацією. Застосування австрійського законодавства в галузях цивільного, кримінального й процесуального права.

Тема 15. Утворення УСРР. Становлення її державного апарату й основ права (грудень 1917 – 1920 рр.)

Виникнення рад робітничих, селянських і солдатських депутатів як органів керівництва революційним рухом. Спроби більшовиків легітимно усунути Центральну Раду. I Всеукраїнський з'їзд Рад робітничих і солдатських депутатів. Проголошення України республікою Рад (12 грудня 1917 р.). Обрання Центрального Виконавчого Комітету (ЦВК). Утворення радянського уряду України — Народного Секретаріату. Місцеві ради. II Всеукраїнський з'їзд Рад (березень 1918 р.), його рішення. Надзвичайні органи радянської влади: Повстанбюро, Центральний військово-революційний комітет (ЦВРК), революційні та військово-революційні комітети. Створення Тимчасового робітничо-селянського уряду України (28 листопада 1918 р.). Декрет уряду «Про організацію влади на місцях». перейменування уряду в Раду Народних Комісарів (29 січня 1919 р.). Вибори до місцевих рад. III Всеукраїнський з'їзд Рад (березень 1919 р.).

Створення Ради оборони УСРР, місцевих комітетів оборони, Всеукраїнського революційного комітету та ревкомів на місцях. Комбіді – надзвичайні органи влади на селі. Відновлення ВУЦВК і Раднаркому (лютий 1920 р.). Вибори до місцевих рад (лютий – квітень 1920 р.). IV Всеукраїнський з'їзд Рад. Створення та функції комнезамів.

Розвиток зв'язків УСРР із РСФРР та іншими радянськими республіками. Органи управління народним господарством. Трудові армії. Управління націоналізованими промисловими підприємствами протягом періоду воєнного комунізму за положенням від 3 червня 1918 р.

Спроби місцевих рад створити власні суди. Постанова Народного секретаріату від 4 січня 1918 р. «Про введення Народного суду». Декрет про суд Раднаркому УСРР від 19 лютого 1919 р. Положення про революційні трибунали від 23 січня 1918 р. Тимчасове положення про народні суди та революційні трибунали від 20 лютого 1919 р. Положення Раднаркому про народний суд від 26 жовтня 1920 р. Інструкція Нарком'юсту від 3 червня 1919 р. «Про судочинство». Всеукраїнська надзвичайна комісія для боротьби з контрреволюцією. Позасудові репресії. Створення радянської міліції.

Становлення радянського права. Конституція УСРР 1919 р. Поширення на територію України декретів і розпоряджень робітничо-селянського уряду РСФРР. Декрети про націоналізацію підприємств, банків. Цивільне право. Декрет про націоналізацію власності, правове регулювання розподілу, продовольча і хлібна розверстка. Інші заходи політики воєнного комунізму.

Декрет «Про соціалістичний землеустрій і перехідні заходи до соціалістичного землекористування» (1919 р.). Закон «Про землю» (1920 р.). Основні риси трудового права.

Декрет «Про цивільний шлюб і про введення книг актів громадянського стану». Декрет «Про скасування спадкоємства». Постанова НКЮ УСРР «Про введення в дію «Керівних засад з кримінального права». Основні риси процесуального права.

Риси трудового права. Риси кримінально- та цивільно-процесуального права.

Тема 16. Держава і право УСРР в умовах нової економічної політики (1921 – 1929 рр.)

Перехід до нової економічної політики. Постанова ВУЦВК від 27 березня 1921 р. «Про заміну продовольчої розкладки натуральним податком». Договірні відносини між УСРР і РСФРР. Утворення Союзу РСР.

Правові основи входження УСРР до складу Союзу РСР. Державно-правове становище України за договором про утворення СРСР (грудень 1922 р.) і Конституцією СРСР (1924 р.). Перебудова державного апарату УСРР у зв'язку з утворенням СРСР. Всеукраїнський з'їзд Рад як верховний орган державної влади УСРР. Державний статус ВУЦВК за Положенням про ВУЦВК від 12 жовтня 1924 р. Компетенція Президії ВУЦВК. Склад і повноваження уряду за «Положенням про Раднарком УСРР» від 12 жовтня 1924 р. Зміни в системі органів галузевого управління (загальносоюзні, об'єднані та республіканські наркомати). Загальне положення про народні комісаріати УСРР від 12 жовтня 1924 р. Українізація державного і господарського апарату.

Адміністративно-територіальна реформа. Проголошення Молдавської АСРР у складі УСРР. Запровадження триступеневої (округ – район – сільрада) системи управління. Положення про місцеві (губернські, окружні, районні) з'їзди рад і виконкоми; сільські, міські і селищні ради. Національні адміністративно-територіальні одиниці. Перетворення комнезамів на добровільні громадські організації.

Судова система за положеннями про судоустрій 1922 р., 1925 р., 1929 р. Порядок утворення, склад та юрисдикція народних судів, окружних судів, Головного суду АМСРР, Верховного Суду УСРР. Дисциплінарні суди. Громадські суди, узгоджувальні камери. Прокуратура: структура та функції. Адвокатура. Структура, функції ОДПУ, ДПУ при РНК УСРР та посилення репресивно-каральної спрямованості цих органів.

Кодифікація українського радянського законодавства. Законодавство Союзу РСР та його дія в УСРР. Посилення ролі загальносоюзного законодавчого регулювання. Зміни й доповнення до Конституції УСРР у 1925 р. Конституція УСРР 1929 р. Позбавлення та обмеження виборчих прав.

Риси цивільно-правового регулювання. Цивільний кодекс 1922 р. Регуляція права власності. Договірне право. Риси шлюбно-сімейного права. Кодекс законів про сім'ю, опіку, шлюб і про акти громадянського стану 1926 р. Земельний кодекс 1922 р. і зміни до нього 1927 р., 1928 р. Закон про ліси 1923 р. Кодекс законів про працю 1922 р. Кодекс законів про народну освіту 1922 р.

Адміністративне право і Адміністративний кодекс УСРР (1927 р.).

Кримінальний кодекс 1922 р. Демократизація кримінального процесу за кримінально-процесуальним кодексом 1922 р. Тенденція до посилення відповідальності. Кримінальний кодекс 1927 р. Посилення силового тиску держави за кримінально-процесуальним кодексом 1927 р. Цивільний процесуальний кодекс 1924 р., зміни і доповнення до нього в 1929 р. Виправно-трудоий кодекс УСРР 1925 р.

Тема 17. Держава і право України в період тоталітарно-репресивного режиму (1929 – 1940 рр.)

Утвердження в СРСР наприкінці 20-х – початку 30-х рр. бюрократичної командно-адміністративної системи управління та культу особи Й. Сталіна. Деформація державно-політичної системи. Посилення партійно-апаратної диктатури в усіх галузях державного, господарського і соціально-культурного будівництва. Ліквідація правових основ багатокладної економіки.

Індустріалізація і насильницька колективізація сільського господарства, їх законодавче забезпечення. Голодомор в Україні 1932–1933 рр. Зміни в соціально-класовій структурі суспільства.

Зміни в органах центральної влади за Конституцією УРСР 1937 р. Верховна Рада, її Президія. Раднарком УРСР. Посилення ролі загальносоюзних органів управління. Зрощування партійного й адміністративного апарату. Перебудова місцевих органів влади. Посилення ролі сільських рад і комнезамів у період колективізації. Адміністративно-

територіальна реформа (центр — область — район). Реорганізація районних і міських рад. Посилення ролі виконавчих структур у місцевих радах.

Народні суди — основна ланка судової системи. Підвищення ролі обласних судів за постановою ВУЦВК і Раднаркому УСРР від 20 червня 1934 р. Верховний Суд УСРР. Створення загальносоюзної централізованої системи прокурорських органів.

Ліквідація (1930 р.) НКВС УСРР та утворення (1934 р.) загальносоюзного НКВС. Заміна судового розгляду кримінальних справ адміністративними рішеннями. «Особлива нарада» НКВС, «трійки» та «двійки» на місцях. Застосування незаконних методів слідства, масовий терор в Україні. Деформації в праві.

Тенденції розвитку правової системи. Перевага загальносоюзного законодавства над республіканським. Джерела права. Конституція УРСР 1937 р. Особливості цивільно-правового регулювання. Придушення приватного сподар-ської діяльності. Зміни у трудовому законодавстві. Репресивно-правове забезпечення насильницької колективізації. Правове регулювання діяльності колгоспів. Посилення кримінальних репресій. Зміни й доповнення до Кримінального кодексу УРСР на підставі загальносоюзних законів і постанов («Про охорону майна державних підприємств колгоспів та кооперації і зміцнення суспільної (соціалістичної) власності» від 7 серпня 1932 р., «Про кримінальну відповідальність за зраду Батьківщині» від 8 червня 1934 р. та ін.). Зміни в кримінально-процесуальному законодавстві. Надзвичайний порядок судочинства у справах про терористичні акти, контрреволюційне шкідництво й диверсії за постановою ЦВК СРСР від 1 грудня 1934 р.

Державно-правовий лад у західноукраїнських землях у 1930-ті рр. Внутрішня автономія Закарпаття під назвою "Підкарпатська Русь". Адміністративний край на чолі з губернатором (до 1928 р.). Створення Підкарпатського краю на чолі з Президентом.

Мюнхенський договір 1938 р. Створення автономного уряду Підкарпатського краю (08.10.1938 р.). Конституційний закон Чехословаччини від 22 жовтня 1938 р. про федерацію карпатсько-української держави з чехами і словаками.

Віденський арбітраж (02.11.1938 р.). Приєднання півдня Закарпаття до Угорщини. Вибори до сейму Карпатської України. І Сейм Карпатської України (15.03.1939 р.). Проголошення державної самостійності. Прийняття Конституції. Обрання президента Карпатської України. Угорська окупація Карпатської України.

Радянсько-німецький пакт про ненапад і таємний протокол Молотова – Ріббентропа (23 серпня 1939 р.) про розподіл сфер впливу в Європі. Введення радянських військ у Західну Волинь і Східну Галичину. Народні збори Західної України та їхні акти. Закони Верховної Ради СРСР (1 листопада 1939 р.) та Верховної Ради УРСР (15 листопада 1939 р.) про прийняття Західної України до складу УРСР. Нота уряду СРСР від 28 червня 1940 р. та введення радянських військ у Північну Буковину і Бессарабію. Закон Верховної Ради СРСР (2 серпня 1940 р.) про включення Північної Буковини і Хотинського, Акерманського та Ізмаїльського повітів Бессарабії до складу УРСР. Новий адміністративно-територіальний поділ, державне будівництво та масові репресії у західних областях УРСР.

Тема 18. Держава і права України в роки Другої світової війни (червень 1941–1945 рр.)

Напад фашистської Німеччини на СРСР. Перебудова державного механізму на початку війни. Надзвичайні органи влади та управління. Державний Комітет Оборони. Ставка Верховного головнокомандування. Правовий режим воєнного стану і стану облоги. Діяльність місцевих органів влади й управління в період війни. Реорганізація органів суду і прокуратури. Розширення юрисдикції військових трибуналів. Об'єднання наркоматів внутрішніх справ і державної безпеки, розширення їхніх повноважень і посилення репресивно-каральної спрямованості.

Спроби проголошення відновлення української державності та утворення Українського державного правління (30.06.1941 р.). Створення і діяльність УПА.

Встановлення окупаційного режиму та розчленування загарбниками території України.

Антифашистське підпілля та партизанський рух в Україні.

Особливості правової системи УРСР в умовах війни. Зміни у цивільно-правовій регуляції відносин власності, спадкування, житлокористування. Правове забезпечення

зміцнення сім'ї, охорони материнства, дитинства. Правовий режим трудових мобілізацій і трудових повинностей. Збільшення робочого часу. Працевлаштування та побутове забезпечення інвалідів війни. Колгоспне законодавство воєнного часу. Зміни у кримінальному праві. Відповідальність за скоєння воєнних злочинів. Особливості процесуального права воєнного часу.

Звільнення території УРСР від тимчасової фашистської окупації. Політика еміграційного Чехословацького уряду президента Е. Бенеша стосовно Закарпаття. Формування мережі народних комітетів і їх вплив на визначення майбутнього державного устрою краю. Рішення З'їзду народних комітетів у Мукачеві про возз'єднання з УРСР (26.11.1944 р.). Організація і діяльність органів народної влади в Закарпатті (1944 – 1945 рр.)

Відновлення радянської влади в Україні. Розширення прав республіки у сферах міжнародних відносин та оборони. Українська РСР – член-засновник ООН.

Тема 19. Держава і права України у повоєнні роки і в період десталінізації (1945 – перша половина 1960-х років)

Перехід до мирного будівництва. Відбудова і подальший розвиток народного господарства.

Повоєнний сталінський режим. Діяльність репресивного апарату в умовах посилення культу особи Й. Сталіна. Труднощі у діяльності Радянської влади в західних областях України.

Ліквідація надзвичайних органів влади й управління. Відновлення конституційних органів влади. Вибори до Верховної Ради України та місцевих органів влади й управління. Десталінізація. Ліквідація репресивних органів сталінського тоталітарного режиму. Реабілітація невинних жертв сталінізму. Непослідовність і незавершеність цього процесу.

XX З'їзд КПРС і Україна. Курс на відродження демократичних принципів державного будівництва. Демократизація організації і діяльності найвищих і місцевих органів влади й управління. Спроби вдосконалення форм управління промисловістю, будівництвом, сільським господарством, наукою та культурою. Раднаргоспи. Розширення компетенції республіканських органів управління.

Перебудова судової системи. Посилення прокурорського нагляду та укріплення законності. Правові засади входження Кримської області до складу УРСР. Перебудова правоохоронних органів. Положення про прокурорський нагляд у СРСР від 24 травня 1955 р. КДБ при Раді Міністрів СРСР та його органи в Україні. Реорганізація суду. Закон про судоустрій УРСР 1960 р. Інститут народних засідателів. Товариські суди. Реорганізація органів внутрішніх справ. Народні дружини.

Повоєнні зміни в законодавстві. Цивільне право. Сімейне право. Земельне право. Трудове право. Кримінальне право. Процесуальне право.

Початок нової кодифікації загальносоюзного та республіканського законодавства в кінці 1950-х на початку 1960-х років. Основи законодавства Союзу РСР і союзних республік в ієрархії норм радянського права. Зміни у цивільно-правовому регулюванні. Цивільний кодекс УРСР 1963 р. Усунення обмежень воєнної доби у трудовому праві. Новий порядок вирішення трудових спорів. Закон про державні пенсії 1956 р. Правове регулювання колгоспного будівництва. Обмеження розвитку індивідуальних господарств. Зміни у кримінальному праві. Нові форми державних злочинів. Розширення демократичних засад кримінального права. Кримінальний кодекс УРСР 1960 р. Скасування особливого процесуального порядку провадження слідства і судового розгляду. Процес реабілітації невинно засуджених під час масових репресій. Кримінально-процесуальний кодекс УРСР 1960 р., Цивільно-процесуальний кодекс УРСР 1963 р.

Тема 20. Держава і права в період уповільнення темпів суспільного розвитку і застою та в період перебудови (середина 1960-х років – 1991 рр.)

Соціально-економічне і політичне життя в Україні в умовах зміцнення командно-адміністративної системи управління. Спроби запровадження господарської реформи 1965 –

1967 рр. Підміна економічних методів керівництва народним господарством командно-адміністративними методами.

Поступове згортання демократії. Подальша бюрократизація державного апарату. Конституція СРСР 1977 р. і Конституція УРСР 1978 р., їх декларативний характер. Перебудова державного апарату згідно з Конституцією УРСР 1978 р. Правові основи та діяльність вищих органів влади й управління: Верховна Рада УРСР, її Президія, Рада Міністрів УРСР. Місцеві органи влади. Зміни й доповнення у законодавстві, яке регулювало організацію й діяльність місцевих рад.

Судова система УРСР. Закони 1981 р. про судоустрій УРСР, про вибори районних (міських) народних суддів УРСР, про порядок відкликання народних суддів і народних засідателів районних (міських) народних судів УРСР. Реорганізація органів державного арбітражу. Закон СРСР «Про державний арбітраж СРСР» від 30 листопада 1979 р. Закон СРСР «Про прокуратуру СРСР» від 30 листопада 1979 р. Удосконалення організації та діяльності органів внутрішніх справ. Закон СРСР «Про адвокатуру СРСР» від 30 листопада 1979 р. Положення про адвокатуру УРСР від 1 жовтня 1980 р. Нотаріат.

Принципи пріоритету держави над особистістю, переважання централістських настанов у законотворчості. Подальша кодифікація законодавства на союзному та республіканському рівнях. Видання Зводу законів СРСР і зводів законів союзних республік. Підготовка і видання Зводу законів УРСР. Природно-ресурсне законодавство. Земельний кодекс УРСР 1970 р. Водний кодекс УРСР 1972 р. Законодавство СРСР про надра, лісове господарство, про охорону атмосферного повітря, про охорону та використання тваринного світу. Зміни у кримінальному законодавстві. Виправно-трудоий кодекс УРСР 1970 р. Процесуальне законодавство. Положення про попереднє взяття під варту 1969 р. Кодекс про шлюб та сім'ю УРСР 1969 р. Кодекс законів про працю УРСР 1971 р.

Приведення законодавства у відповідність до Конституції УРСР 1978 р. Зміст права на працю за Конституцією УРСР 1978 р. Розвиток адміністративного законодавства. Кодекс УРСР про адміністративні правопорушення 1984 р. Цивільне і господарське законодавство. Житловий кодекс УРСР 1983 р. Розширення участі захисника у кримінальному процесі. Принципи процесуального права за Конституцією УРСР 1978 р.

Причини змін у внутрішній і зовнішній політиці СРСР. Реформування політичної системи. Демократизація суспільно-політичного життя. З'їзди народних депутатів СРСР. Зміни й доповнення Конституції СРСР у зв'язку з удосконаленням системи державного управління.

Демократизація суспільно-політичного життя в Україні у другій половині 80-х рр. Реформа державного апарату. Зміни в статусі УРСР як союзної республіки та в законодавстві України. Закон СРСР «Про розмежування повноважень між Союзом РСР і суб'єктами федерації» від 26 квітня 1990 р. Закон УРСР «Про зміни й доповнення Конституції (Основного закону) УРСР» від 27 жовтня 1989 р. Демократизація виборчої системи. Діяльність Верховної Ради УРСР (1990 р.) у парламентському режимі. Декларація про державний суверенітет України 16 липня 1990 р. Закон УРСР «Про економічну самостійність Української РСР» від 3 серпня 1990 р. Закон «Про зміни й доповнення Конституції (Основного закону) УРСР» від 24 жовтня 1990 р. Розмежування повноважень між представницькими, виконавчими та судовими органами. Зміни в структурі вищої виконавчої влади. Запровадження поста Президента Української РСР. Створення Кримської Автономної Республіки. Закон від 7 грудня 1990 р. «Про місцеві Ради народних депутатів Української РСР та місцеве самоврядування». Зміни в судовій системі. Референдум 17 березня 1991 р. Новоогарьовський процес. ДКНС.

Правове забезпечення переходу економіки на ринкові відносини. Закони УРСР «Про власність» від 7 лютого 1991 р., «Про підприємства в Україні» від 27 березня 1991 р. Основи законодавства Союзу РСР і союзних республік про землю від 1990 р. Реформування трудового законодавства. Зміни в інституті трудового договору. Спроби реформування законодавства, яке регулювало соціально-культурну сферу. Закони УРСР «Про мови в Українській РСР» від 28 жовтня 1989 р., «Про пенсійне забезпечення» від 5 листопада 1991 р. Зміни й доповнення у кримінальному законодавстві. Декларація Верховної Ради СРСР від 14 листопада 1989 р. «Про визнання незаконними і злочинними репресивних актів проти народів, яких було піддано

насильницькому переселенню, і забезпечення їхніх прав». Закон УРСР «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» від 17 квітня 1991 р.

Тема 21. Національно-державне відродження України в сучасному світі

Акт проголошення Верховною Радою незалежності України від 24 серпня 1991 р. Закон «Про правонаступництво України» від 12 вересня 1991 р. Всеукраїнський референдум 1 грудня 1991 р. щодо підтвердження Акта проголошення незалежності. Всенародні вибори Президента України. Розгортання державотворчих процесів. Запровадження нової державної символіки. Заснування СНД. Вхідження до світового співтовариства. Розбудова Збройних сил України.

Удосконалення державного апарату. Президент України. Верховна Рада України. Розширення повноважень Кабінету Міністрів України. Адміністративна реформа. Місцеві державні адміністрації. Місцеве самоврядування. Реформування судової системи. Конституційний Суд. Система правоохоронних органів. Прокуратура. Міліція. Служба безпеки України. Адвокатура. Нотаріат.

Подальше реформування права України. Закони «Про громадянство України» від 8 жовтня 1991 р., «Про національні меншини в Україні» від 25 червня 1992 р., «Про об'єднання громадян» від 16 червня 1992 р. та ін. Конституційний Договір між Президентом України і Верховною Радою України про основи організації і функціонування державної влади та місцевого самоврядування.

Розробка і прийняття Конституції України 1996 р. як закономірне і логічне завершення процесу творення українським народом власної держави. Її зміст і значення. Основні тенденції розвитку держави і права України після прийняття Конституції України 1996 р. Цивільне право. Цивільно-правове забезпечення реформування економічної системи. Бюджетний кодекс 2001 р. Цивільний кодекс 2003 р. Господарський кодекс 2003 р. Зміни в трудовому законодавстві. Аграрне законодавство. Земельний кодекс 2001 р. Сімейний кодекс 2002 р. Зміни в житловому праві. Кримінальний кодекс 2001 р. Зміни в кодифікованих актах.

4. Структура вивчення навчальної дисципліни

4.1. Тематичний план навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Тема 1. Історія держави і права України як наука і навчальна дисципліна	3	-	-	-	-	3	3	-	-	-	-	3
Тема 2. Рабовласницькі державні утворення і право на території сучасної України (середина I тис. до н.е. V ст. н. е.)	3	-	-	-	-	3	3	-	-	-	-	3
Тема 3. Держава і право Київської Русі у період зародження, становлення та феодальної роздробленості (VI – початок XIII ст.)	14	4	4	-	-	6	14	2	2	-	-	10
Тема 4. Галицько-Волинське князівство – черговий етап розвитку української державності та права	8	2	2	-	-	4	8	-	1	-	-	7
Тема 5. Українські землі під владою Литви та Польщі (кінець XIV – перша половина XVII ст.)	8	2	2	-	-	4	8	2	-	-	-	6
Тема 6. Запорозька Січ та становлення української державності та права в роки національної революції	8	2	2	-	-	4	8	1	-	-	-	7
Тема 7. Держава і право України в період козацько-гетьманської доби (середина XVII – кінець XVIII ст.)	8	2	2	-	-	4	8	1	-	-	-	7
Тема 8. Суспільно-політичний устрій і право України після ліквідації української державності (кінець XVIII – XIX ст.)	8	2	2	-	-	4	8	-	1	-	-	7
Тема 9. Суспільно-політичний лад і право в західноукраїнських землях наприкінці XVIII – початку XX ст.	8	2	2	-	-	4	8	2	-	-	-	6
Тема 10. Суспільно-політичний лад і право в період з початку XX ст. до 1917 р.	8	2	2	-	-	4	8	-	1	-	-	7
Тема 11. Українська Народна Республіка періоду Центральної Ради (березень 1917 – квітень 1918 рр.)	6	2	1	-	-	3	6	2	1	-	-	3
Тема 12. Українсько-гетьманська держава (квітень – листопад 1918 р.)	6	2	1	-	-	3	6	1	1	-	-	4
Тема 13. Українська Народна Республіка періоду Директорії (листопад 1918 – листопад 1920 рр.)	8	2	2	-	-	4	8	-	1	-	-	7
Тема 14. Західноукраїнська Народна Республіка (1918 – 1923 рр.)	3	-	-	-	-	3	3	-	1	-	-	2
Тема 15. Утворення УСРР. Становлення її державного	7	2	1	-	-	4	7	-	-	-	-	7

апарату й основ права (грудень 1917 – 1920 рр.)												
Тема 16. Держава і право УСРР в умовах нової економічної політики (1921 – 1929 рр.)	7	2	1	-	-	4	7	1	-	-	-	6
Тема 17. Держава і право України в період тоталітарно-репресивного режиму (1929 – 1940 рр.)	8	2	2	-	-	4	8	1	-	-	-	7
Тема 18. Держава і право України в роки Другої світової війни (червень 1941 – 1945 рр.)	8	2	2	-	-	4	8	1	-	-	-	7
Тема 19. Держава і право України у повоєнні роки і в період деєталінізації (1945 – перша половина 1960-х рр.)	8	2	2	-	-	4	8	-	-	-	-	8
Тема 20. Держава і права в період уповільнення темпів суспільного розвитку і застою та в період перебудови (середина 1960-х років – 1991 рр.)	5	2	-	-	-	3	5	1	1	-	-	3
Тема 21. Національно-державне відродження України в сучасному світі	8	2	2	-	-	4	8	1	-	-	-	7
Усього годин	150	38	32	-	-	80	150	16	10	-	-	124

4.2. Аудиторні заняття

4.2.1. Аудиторні заняття (лекції, семінарські (практичні) заняття) проводяться згідно з темами та обсягом годин, передбачених тематичним планом.

4.2.2. Плани лекцій з передбачених тематичним планом тем визначаються в підрозділі 1.2 навчально-методичних матеріалів з дисципліни.

4.2.3. Плани семінарських (практичних) занять з передбачених тематичним планом тем, засоби поточного контролю знань та методичні рекомендації для підготовки до занять визначаються в підрозділі 1.3 навчально-методичних матеріалів з дисципліни.

4.3. Самостійна робота студентів

4.3.1. Завдання для самостійної роботи студентів та методичні рекомендації до їх виконання визначаються в підрозділі 1.4 навчально-методичних матеріалів з дисципліни.

5. Методи навчання та контролю

Під час лекційних занять застосовуються:

- 1) традиційний усний виклад змісту теми;
- 2) слайдова презентація.

На семінарських та практичних заняттях застосовуються:

- дискусійне обговорення проблемних питань;
- вирішення ситуаційних завдань;
- повідомлення про виконання індивідуальних завдань;
- складання окремих видів документів.

Поточний контроль знань студентів з навчальної дисципліни проводиться у формах:

1) усне або письмове (у тому числі тестове) бліц-опитування студентів щодо засвоєння матеріалу попередньої лекції;

2) усне або письмове (у тому числі тестове) опитування на семінарських заняттях;

3) виконання поточних контрольних робіт у формі тестування;

4) захист підготовленого звіту про виконання ІНДЗ;

5) складання окремих видів документів за ситуаційними завданнями;

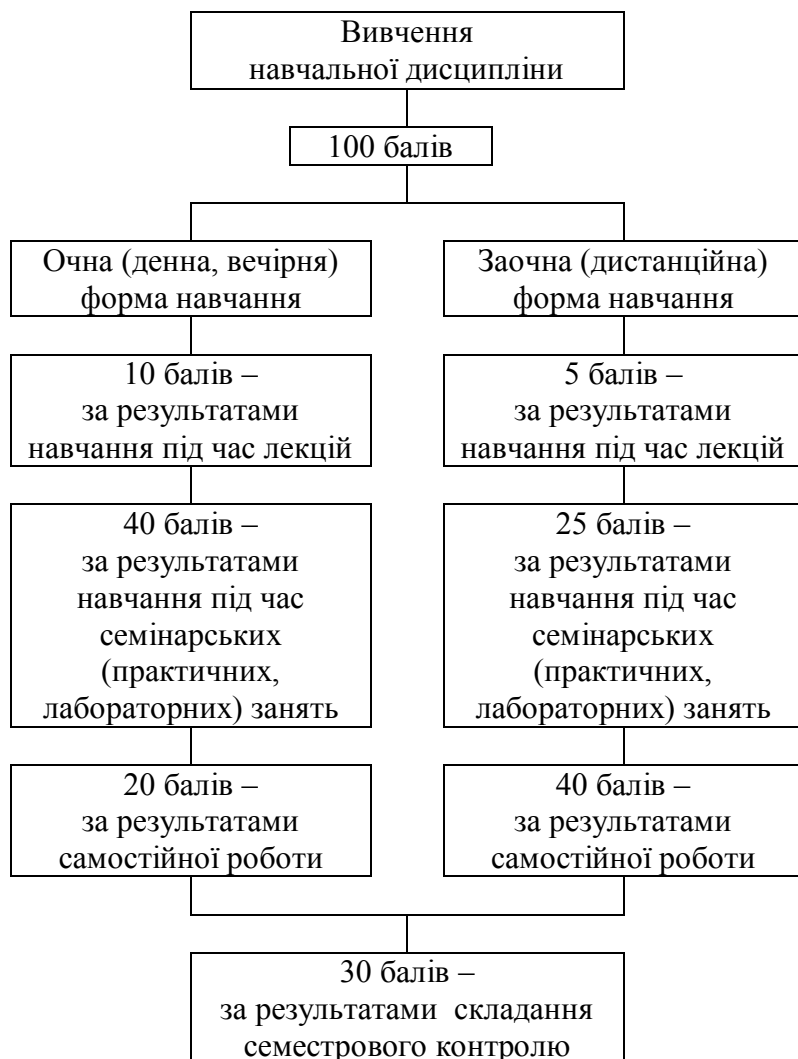
6) захист підготовленого публічного виступу.

Підсумковий семестровий контроль проводиться у формі усного іспиту.

Структура екзаменаційного білету включає три теоретичних питання.

6. Схема нарахування балів

6.1. Нарахування балів студентам з навчальної дисципліни здійснюється відповідно до такої схеми:

6.2. Обсяг балів, здобутих студентом під час лекцій, семінарських занять, самостійної роботи студентів та виконання індивідуальних завдань визначаються в навчально-методичних матеріалах з цієї дисципліни.

7. Рекомендовані джерела

7.1. Базова література

1. Забзалюк Д. Є. Марковський В. Я. Історія держави та права : навч. посібн. / Д.Є. Забзалюк, В.С. Макарчук, В.Я. Марковський, В.Д. Яремчук, Н.Я. Рудий (Заг. ред. Д.Є.Забазалюка та В.Я. Марковського); Львівський державний університет внутрішніх справ. – Львів : СПОЛОМ, 2021. – 438 с.

2. Іванов В. М. Історія держави і права України: навч. посіб. / В. Іванов. К. : Атіка, 2007. 552 с.
3. Історія держави і права України: підручник. / За ред. А. С. Чайковського К. : Юрінком Інтер, 2006. – 512 с.
4. Історія держави і права України: підручник: [У 2-х т.]. Т.1 / За ред. В.Я. Тація, А.Й. Рогожина. К.: Ін Юре, 2000. – 648 с.
5. Рогожин А. Й. Історія держави і права України : підручник для юрид. вищих навч. закладів і фак. [У 2-х ч.]. Ч. 2 / А. Й. Рогожин, М. М. Страхов, В. Д. Гончаренко та ін.; За ред. А.Й. Рогожина. К.: Ін Юре, 1996. 448 с.
6. Трофанчук Г. І. Історія держави і права України: навч. посіб. / Г. І. Трофанчук; М-во освіти і науки України. К. : Юрінком Інтер, 2010. – 381с.
7. Хрестоматія з історії держави і права України: навчальний посібник: [У 2-х т.]. Т.1: З найдавніших часів до початку ХХ ст. / За ред. В. Д. Гончаренка. К. : Ін Юре, 2003. С 656
8. Ухач В.З. Історія держави і права України: Навчальний посібник (конспекти лекцій). – Тернопіль: Вектор, 2011. – 378 с.
9. Історія держави і права України: хрестоматія-практикум / М. Ю. Бурдін, Є. С. Логвиненко, І. А. Логвиненко; за заг. ред. О. М. Бандурки. Харків : Майдан, 2021. 890 с.

7.2. Допоміжна література

1. Боярська З. І. Історія держави і права України: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. К.: КНЕУ, 2001. 280 с. Гавриленко О. А.
2. Історія держави і права України: хрестоматія-практикум : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів України напряму підготовки 6.030202 – «Міжнародне право» / О. А. Гавриленко, І. А. Логвиненко, Л. В. Новікова. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. – 309 с.
3. Горобець В. Україна та імперія в ранньомодерну добу: чи була Козацька держава failed state? / За ред. В. Смоля. Київ: НАН України. Ін-т історії України, 2023. 116 с.
4. Забзалюк Д. Є. Історія держави та права України: навч. посібник (у схемах і таблицях) / Д. Є. Забзалюк. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2017. – 120 с.
5. Історія держави та права України (схеми та таблиці): навчальний посібник / О. В. Шкурятенко, Д. І. Курас та ін. Київ: «Видавництво Людмила», 2020. 170 с.
6. Іванов В. М. Історія держави і права України : підручник. / В.М. Іванов - К.: КУП НАНУ, 2013. – 892с.
7. Копиленко О. Л., Копиленко М. Л. Держава і право України 1917 – 1920. Центральна Рада. Гетьманство. Директорія / О. Л. Копиленко. К., 1997. – 208 с.
8. Крижацький С. Д., Зубар В. М., Русява А. С. Античні держави Північного Причорномор'я / С. Д. Крижацький, В. М. Зубар, А. С. Русява. К., 1998. – С 342.
9. Шевченко А. Є. Історія держави і права України : навчально-методичний посібник / А. Є. Шевченко, С. В. Кудін – Вінниця: ТОВ «Твори» – 2020. – 688 с.
10. Шандра В. С. Генерал-губернаторства в Україні: ХІХ - початок ХХ століття. - К.: НАН України. Ін-т історії України, 2005. 427 с.
11. Історія держави і права України: Конспект лекцій: У 2-х частинах / Укладач В. М. Власенко. – Суми: Вид-во СумДУ, 2008. – Ч.1. – 166 с.

8. Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. www.rada.gov.ua/ — Верховна Рада України.
2. www.president.gov.ua/ — Президент України.
3. www.kmu.gov.ua/ — Кабінет Міністрів України.
4. www.nbuv.gov.ua/ — Національна наукова бібліотека України ім. В.І. Вернадського.
5. <http://www.lawlibrary.ru/> — Наукова юридична бібліотека.
6. <http://univer.km.ua/> — сайт Хмельницького університету управління та права.